

УДК 351.858(091);379.8(091)

ТРАДИЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ТРАНСЛЯЦІЇ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Філіпп'єв М.Г.

Київський університет культури

Філіпп'єва О.А.

Медико-природничий університет

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-11>

Автори розглядають традицію як одну з базових характеристик культури, за допомогою якої культура є історично сформованим досвідом. Традиції виконують функцію спадкоємності, що обов'язково припускає критичний аналіз і творче перетворення цінностей, успадкованих від наших предків. Звернення до культурної традиції як засобу збереження і трансляції соціально-культурного досвіду дає можливість активного освоєння багатств духовної і матеріальної культури народу.

Ключові слова: традиція, духовний і матеріальний досвід, культурна спадщина, новаторство.

Постановка проблеми. Традиція – це одна з фундаментальних характеристик культури. У перекладі слово «традиція» означає «передача», тобто це основний механізм соціальної і культурної спадщини, що передається з покоління в покоління і зберігається протягом тривалого часу.

Традиції відіграють велику роль у збереженні нації. Завдяки традиції зберігається і розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, а також релігія, звичаї, досягнення художньої творчості, світогляд і народні ідеали – все те, що створює обличчя нації.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження традицій у сучасних умовах є актуальною проблемою. Серед дослідників, що займаються вивченням проблеми традицій, можна назвати таких українських авторів Т. Андрущенко, О. Бабкіну, В. Бакірова, Р. Балюк, Є. Бистрицького, Є. Головаху, В. Горбатенка, О. Донченко, О. Забужко, Є. Зубкову, В. Іваненка, В. Капицю, І. Кресіну, А. Могільного, Ю. Оборотова, Ю. Романенка, А. Стешенко, В. Табачковського, Н. Хамідову, О. Шейко, Г. Щедрову та інших. Вчені розглядають традиції з позиції їх цілісного осмислення та виявлення сутнісних характеристик, що дозволить зрозуміти витоки сучасних проблем і сформувані шляхи їх вирішення.

Мета статті. Метою дослідження є виявлення механізму традиції, за допомогою якого збережено духовний і матеріальний досвід попередніх поколінь, а також відтворено найцінніше в культурній спадщині того чи іншого суспільства.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурні традиції – складова соціокультурного простору. Незважаючи на багатотисячолітні рубежі часу сучасні традиції нашого суспільства, яке характеризується наявністю масових комунікацій, і традиції давніх часів мають спільні риси, тобто вони зберігають та транслюють досвід історичного розвитку суспільства. Як відзначає Н. Хамідова, «традиції виконують не лише комунікативну функцію, а й виступають як упорядкований, структурно організований досвід суспільства... Механізм дії традиції усвідомлюється як об'єктивація цінності в ідеї, знака – в суті цього знака. Інструментами передачі служать ритуали, звичаї, символи і ціннісні норми» [8, с. 33].

У процесі формування традицій культура є історично сформованим досвідом. Його засвоєння здійснюється через зміст та форми існуючої культури: через культуру повсякденності, релігію, науку. Отже, саме культура сприяє створенню передумов для формування відповідних програм переходу від уже сформованого досвіду до засвоєння нових параметрів розвитку, тобто виконує роль соціальної пам'яті [6, с. 33].

Історично традиції сформувались услід за виникненням звичаїв. З розвитком суспільних відносин роду та племені склалися родоплемінні звичаї як засіб регламентування способів реалізації тих чи інших суспільних відносин. Вони сприяли організації єдності дій родоплемінного колективу, накопиченню досвіду поведінки і передавання його від старших поколінь до молодших, але вимог до духовних якостей людини вони не висували, тобто виконували роль правил поведінки. У класовому суспільстві, де на першому плані стоїть особистий інтерес індивіда, переміщення центру уваги з докладної регламентації вчинку на риси особистості сприяло виникненню традиції як складнішої, порівняно зі звичаєм, форми організації поведінки. «Традиція, прямо звернена не до ідеологічного відношення, а до свідомості людини, виконує свою функцію способу реалізації цього відношення опосередковано, через формування духовних якостей, які вимагає це відношення» [8, с. 2-3].

Традиція за своєю сутністю має риси загальності, повторюваності, певної історичної стійкості і діалектичності. Вона виконує функції спадкоємності, сутність якої в єдності успадкування й новаторства, в діалектичному зв'язку старих, але не застарілих, і нових традицій. Новаторство завжди спирається на традицію і породжує її з урахуванням змінених обставин. Спадкоємність обов'язково припускає критичний аналіз і творче перетворення цінностей, успадкованих від наших предків. Поряд з критичним переосмисленням старих традицій у суспільстві постійно формуються нові традиції, виникнення яких зумовлено досвідом та потребами сьогодення. Поява новаторських елементів у процесі формування традиції, у якій сконцентровано досвід не лише минулого, а й теперішнього, є проявом найвищого ступеню її розвитку.

Дослідник С. Арутюнов відмічав, що «Будь-яка традиція – це колишня інновація, і будь-яка інновація – в потенції майбутня традиція. Справді, жодна традиційна риса не притаманна будь-якому суспільству споконвіку, вона має свій початок, звідки з'явилася, отже, колись була чимось особливим. І те, що ми бачимо нині як інновацію, або не приживеться в культурі, відіме і забудеться, або приживеться, з часом перестане виглядати як інновація, а значить, стане традицією» [1, с. 261-262].

Розрізняють жорсткі традиції, що не допускають нововведень і відхилень у поведінці. Для них характерно дуже тривале існування, передача з покоління в покоління без змін. Інший тип представляють пластичні, рухливі традиції. Вони мають у своєму розпорядженні досить широкий діапазон варіативності, мінливості, хоча при цьому основа традицій залишається без змін. У цьому випадку традиції можуть доповнюватися новими нормами, правилами, прийомами, вони змінюються залежно від тієї чи іншої обстановки, допускають варіанти поведінки в різних обставинах.

Ю. Оборотов звертає свою увагу на те, що традиції у культурі поділяються на великі та малі. Велика традиція є синонімом високої культури, свідомио культивується, систематизується і передається з покоління в покоління. Мала традиція також є синонімом повсякденної культури, не передається спеціальними способами та не піддана продуманим змінам. До малої традиції відносять перекази, вірування, народну мудрість та образотворчі засоби, що використовуються народом [7, с. 15-16].

Соціокультурні процеси, які відбуваються в різних областях життєдіяльності, сприяють прискоренню темпів розвитку суспільства, модернізації всіх його процесів, і це значно впливає на традиційні основи духовної культури. Традиції є важливим елементом у підтримці стабільності суспільства. Як пише Е. Гідденс, «традиції надають життю спадкоємність і форму» [4, с. 61].

Традиція як складне, багатопланове соціокультурне явище знаходиться в полі вивчення таких гуманітарних наук, як історія, екологія, етнографія, соціологія, етика, психологія, педагогіка, психологія і культурологія. Результатом наукового вивчення сутності і закономірностей її розвитку стала велика кількість трактувань поняття «традиція» та концептуальних підходів при розгляді сутнісних характеристик як в нашій країні, так і за кордоном. Усі трактування об'єднують інтерес до проблеми взаємозв'язку сучасності і минулого, визначення елементів соціальної і культурної спадщини, яке передається з покоління в покоління і зберігається в певних суспільствах протягом тривалого часу.

Складні умови трансформації сучасного українського суспільства характеризуються порушенням спадкового зв'язку даного етапу соціального розвитку з попередніми. Як відмічає дослідниця Р. Балюк, рівень сталого розвитку суспільства помітно знижується, «традиційні образи, важливі в процесі формування сильної національної ідеї і соціалізації молодого покоління, сьогодні вже не діють, а відсутність сталої основи для формування нових традицій, відповідних

актуальним потребам українського суспільства, призводить до поглиблення кризових явищ» [2, с. 59].

Культурна традиція об'єднує собою минуле і нинішнє та утримує начала майбутнього розвитку. Українська культурна традиція є інтегрованою частиною культурного спадку народу і як така передається від покоління до покоління. Вона включає в собі ідеї, погляди, почуття, норми поведінки, цінності, звичаї, обряди і «своєрідним стрижнем національної культури, основою і головним джерелом її розвитку в сучасних умовах і в перспективі» [3, с. 208].

Сучасні науковці виділяють різні тенденції розвитку традицій українського суспільства, але необхідно враховувати всі складнощі і протиріччя трансформаційного періоду українського суспільства. На думку дослідниці Е. Зубкової, необхідно вказати найважливіші чинники, що впливали або впливають на динаміку культурних традицій в Україні: початок процесу державотворення, заміна язичницької релігії монотеїстичною християнською релігією, як однією з трьох сучасних світових релігій; процеси модернізації, пов'язані з переходом від аграрного до індустріального виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, новітньої техніки і технологій; складні політичні процеси: втрата на достатньо тривалий період української державності та незалежності, боротьба за їх відновлення та демократичне утвердження; вплив звичаїв і традицій інших народів унаслідок руйнування так званої «залізної завіси» та входження українського суспільства в глобальну систему інформаційних і культурних комунікацій [5, с. 12-15].

Розгляд місця і ролі традиції у формуванні та вдосконаленні соціально-культурного аспекту розвитку сучасного суспільства, аналіз науково-дослідної літератури з цієї проблеми та усвідомлення соціально-культурного стану нашого суспільства дали змогу сформулювати висновки стосовно подальшої творчої діяльності у цій сфері. Вони полягають у наступному: оптимізація вибору найкращого варіанта розвитку традицій і інновації із існуючих на даний час; аналіз закономірностей функціонування українських традицій в панорамі їхнього соціально-історичного існування і трансляції соціально-культурного досвіду; виокремлення основних ознак і особливостей традиції на всіх етапах їхнього існування; побудова моделі ефективного розвитку автентичних традицій в умовах трансформації; відображення нових тенденцій у суспільній життєдіяльності у створенні нових традицій, які спрямовані на перспективи соціального розвитку.

Висновки. Отже, звернення до культурної традиції як засобу збереження і трансляції соціально-культурного досвіду є одним зі шляхів формування та розвитку сучасного суспільства і особистості, що дає можливість активного освоєння багатств духовної і матеріальної культури. Повне опанування людиною основними формами культурної традиції дає змогу жити і усвідомлено діяти в суспільстві, тому наукове дослідження культурної традиції взагалі і у зв'язку з формуванням і соціалізацією особи, зокрема, має актуальне значення.

Список літератури:

1. Арутюнов С.А. Культуры, традиции и их развитие и взаимодействие. Люстон: Изд-во Эдвин Меллен Пресс, 2002. 386 с.
2. Балюк Р.В. Традиції та перспективи сталого розвитку українського суспільства / Р.В. Балюк // Філософські проблеми гуманітарних наук. К., 2010. № 16-17. С. 59-63.
3. В літопис шани і любові : [зб. наук. праць] / [редкол.: В.С. Бородин та ін.]. Київ: Вид-во при Київ. держ. ун-ті, 1989. 292 с.
4. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь: пер. с англ. М., 2004. 120 с.
5. Зубкова Є. Динаміка соціокультурних норм і традицій // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні»: збірник тез доповідей (II частина). Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. 152 с.
6. Могильний А.Ф. Культура і особистість: моногр. К.: Вища школа, 2002. 303 с.
7. Оборотов Ю.М. Традиції та інновації у правовому розвитку // Психологія і суспільство. 2004. № 1. С. 15-42.
8. Хамідова Н.М. Соціокультурні традиції і механізм їх передачі // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2007, № 3. К.: Міленіум, 2007. 156 с.

Филиппьев Н.Г.

Киевский университет культуры

Филиппьева О.А.

Медико-природоведческий университет

**ТРАДИЦИИ КАК МЕХАНИЗМ СОХРАНЕНИЯ И ТРАНСЛЯЦИИ
СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОПЫТА****Аннотация**

Авторы рассматривают традицию как одну из базовых характеристик культуры, благодаря которой культура проявляет себя как исторически сложившийся опыт. Традиции выполняют функцию преемственности, которая обязательно предполагает критический анализ и творческое преобразование ценностей, унаследованных от наших предков. Обращение к культурной традиции как средству сохранения и трансляции социально-культурного опыта дает возможность активного освоения богатств духовной и материальной культуры народа.

Ключевые слова: традиция, духовный и материальный опыт, культурное наследие, новаторство.

Filippuyev M.G.

Kiev University of Culture

Filippuyeva O.A.

Medical and Natural Sciences University

**TRADITIONS AS A MECHANISM OF PRESERVATION AND TRANSLATION
OF SOCIO-CULTURAL AND ENVIRONMENTAL EXPERIENCE****Summary**

The authors consider the tradition as one of the basic characteristics of culture, thanks to which culture manifests itself as a historically established experience. Traditions perform the function of succession, which necessarily involves critical analysis and creative transformation of the values inherited from our ancestors. Appeal to the cultural tradition as a means of preserving and transmitting socio-cultural experience enables the active exploration of the wealth of the people's spiritual and material culture.

Keywords: tradition, spiritual and material experience, cultural heritage, innovation.